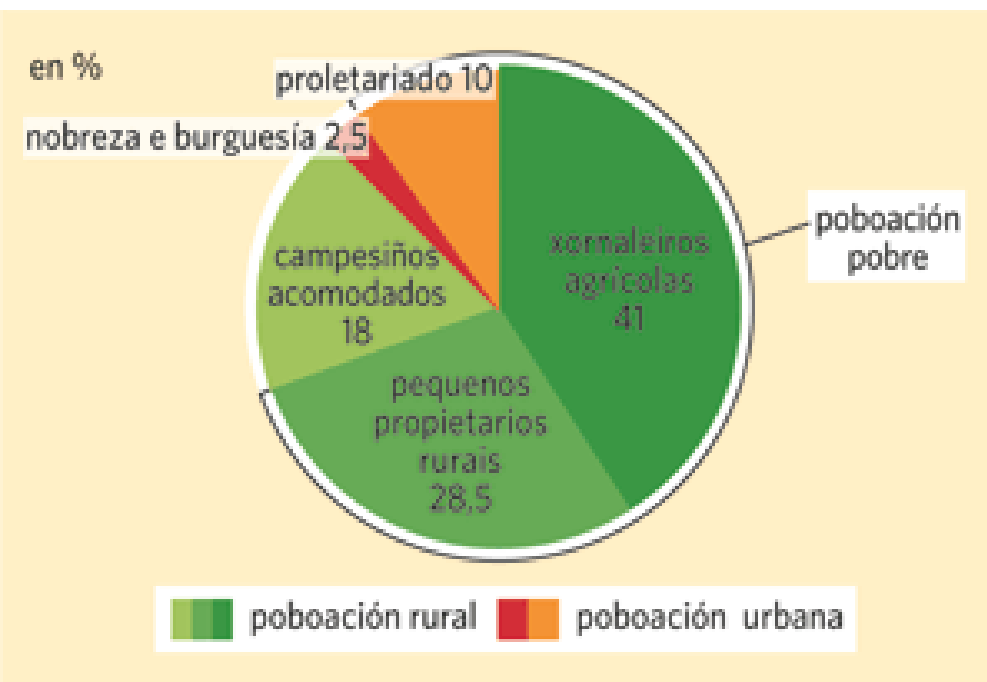
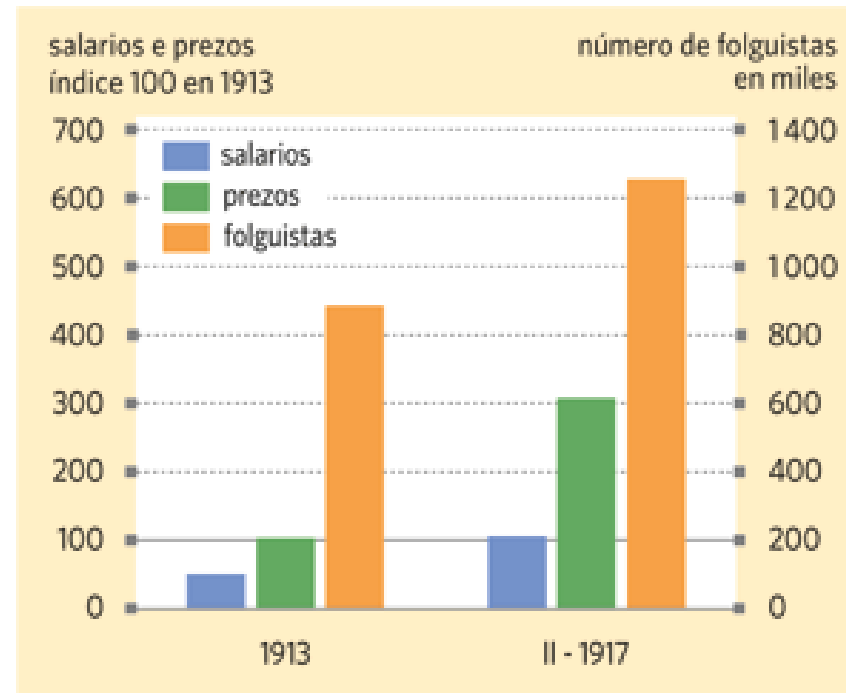

Crise da Restauración 1918-1931

A poboaación do imperio ruso.

A economía rusa durante a gran guerra.

Isaac Brodsky: *Lenin arengando os traballadores da fábrica Putilov, en Petrogrado, 1929.*

PROGRAMAS POLÍTICOS

GOBERNO PROVISIONAL

- Permanencia de Rusia na guerra.
- Consolidación das institucións democráticas. Asemblea Constituínte.
- Loita contra a crise económica e a desorganización do exército.
- Repartición da terra entre os campesiños segundo decida a Asemblea Constituínte.
- Represión das ocupacións de terras e das revoltas revolucionarias.

BOLXEVIQUES

- Retirada da guerra e sinatura da paz con Alemaña.
- Ningún apoio ao goberno provisional. Traspaso do poder aos soviets. Goberno obreiro.
- Confiscación das terras dos grandes propietarios e repartición entre os campesiños.
- Control das industrias polos soviets obreiros. Colectivización da propiedade.

A toma do Palácio de Inverno (residência dos tsares) polos bolxeviques en outubro de 1917.

- límites do Imperio ruso en 1914
- territorio perdido por Rusia
- novos Estados xurdidos en 1918

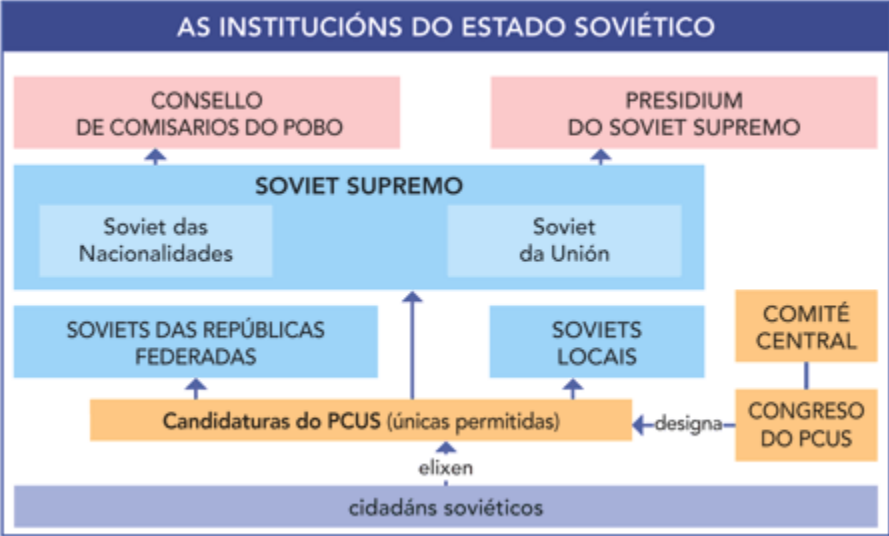

Os territorios perdidos por Rusia.

As repúblicas soviéticas a partir de 1922.

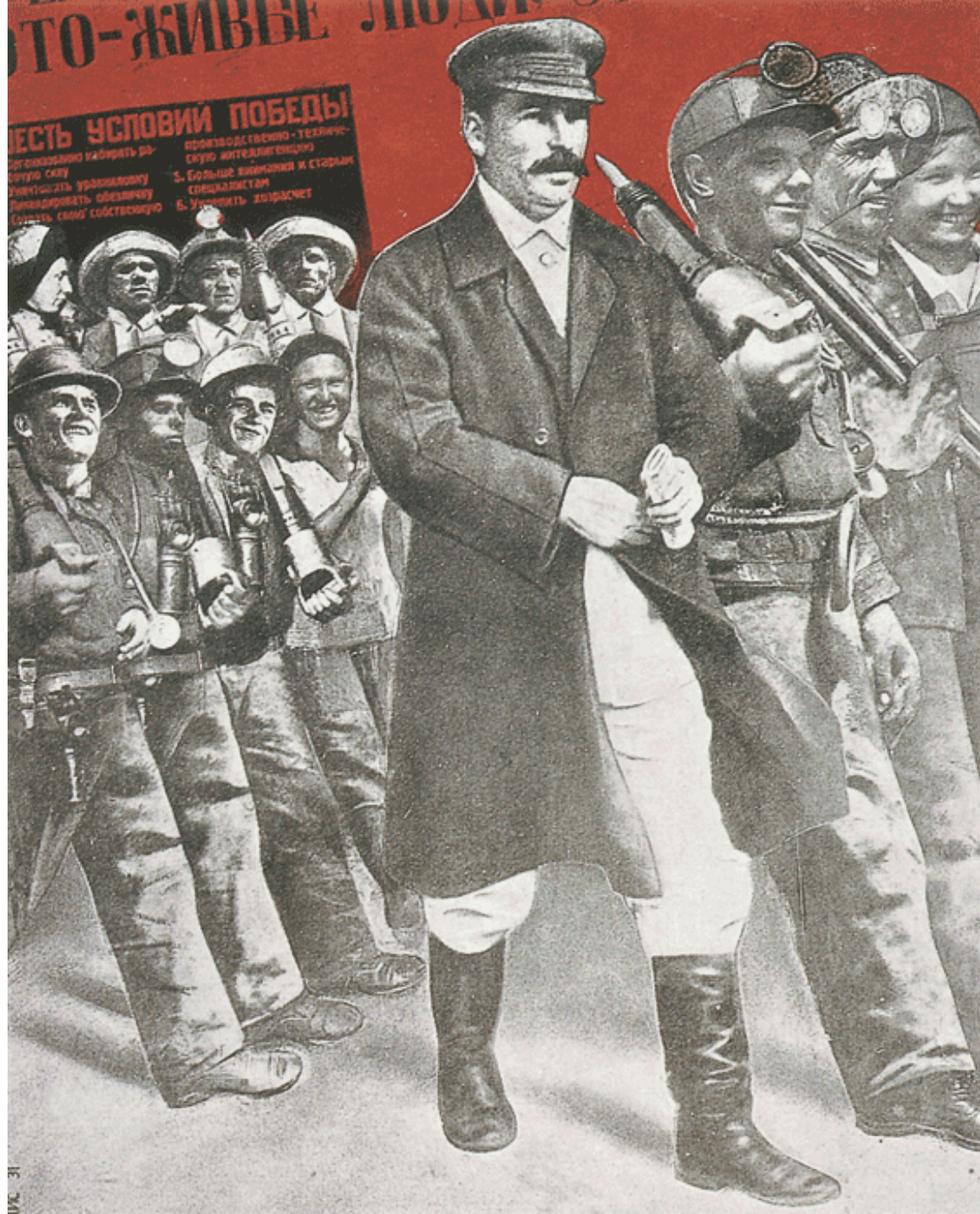

Caricatura británica da época que satiriza sobre a disputa pola sucesión de Lenin na URSS.

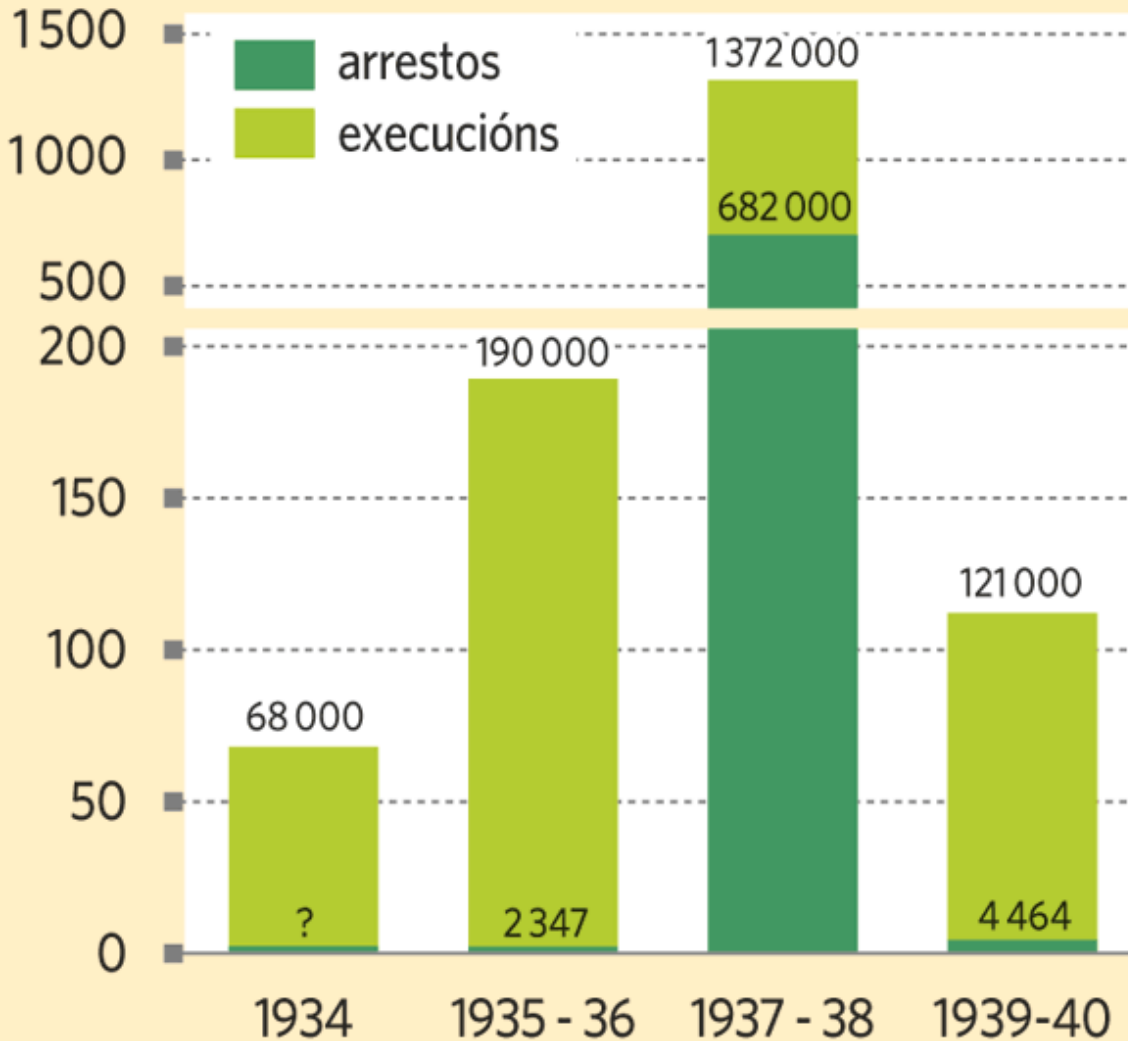

Cartel que estimulaba a participación da muller na economía da URSS, 1937.

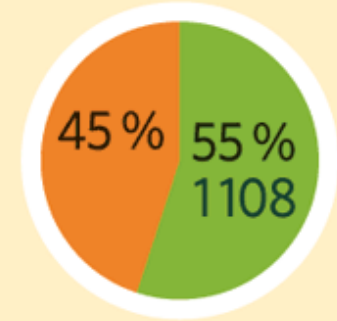

Cartel que amosa a Stalin marchando cos mineiros, durante o Primeiro Plan Quinquenal.

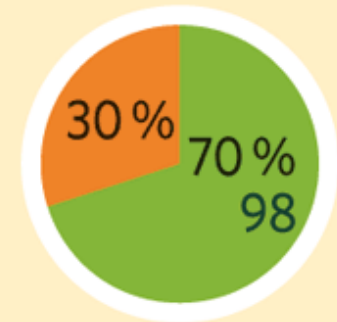
miles de persoas

Congreso do PCUS
en 1934: **1 996 membros**

Cúpula do PCUS
en 1934: **139 dirixentes**

1108: fusilados ou deportados

Represión política.

A desaparición dos grandes imperios plurinacionales

Fronteiras europeas despois de Versalles.

Os cambios territoriais tras a 1ªGªM

**Orlando
(Italia)**

**Wilson
(EUA)**

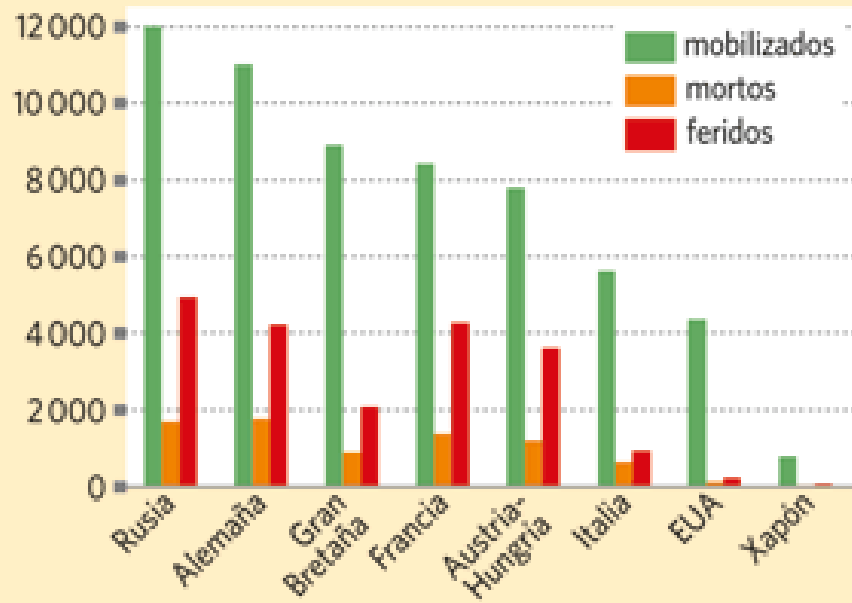
**Clemenceau
(Francia)**

**Lloyd George
(Gran Bretaña)**

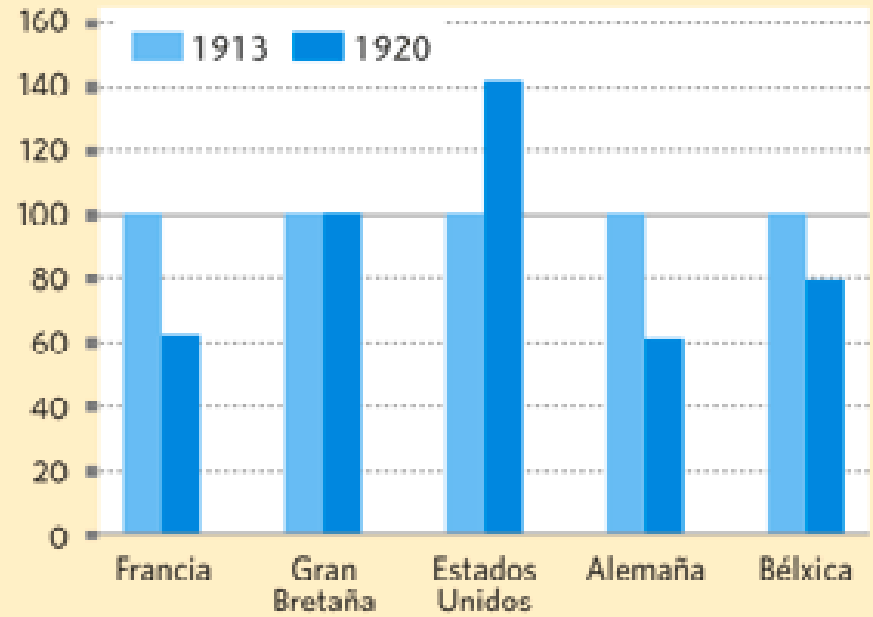
Salón dos Espellos do palacio de Versalles, onde se asinou a paz con Alemaña o 28 de xuño de 1919.

miles de homes

Vítimas da primeira Guerra Mundial.

índice 100 en 1913

A evolución da produción industrial.

J. GALTIER-BOISSIÈRE: *O desfile dos mutilados*, en París, 1919.

6.- A descomposición do sistema parlamentario (1918-1923)

- **A partir de 1918 agravouse a crise do sistema da Restauración**
  - Aos antigos problemas
    - Carácter oligárquico do Goberno
    - Fraude electoral
    - División dos partidos da quenda
  - Sumáronse
    - A crise económica e social, que provocou
      - A radicalización do movemento obreiro
      - O incremento dos conflitos sociais
    - O desastroso desenvolvemento da guerra de Marrocos

6.1.- Crise económica e axitación social (1)

- A fin da Primeira Guerra Mundial supuxo
  - A redución das exportacións españolas
  - A entrada nunha profunda crise económica
- Nesta **situación de recesión**
  - Cunha forte inflación e unha escasa demanda
  - Milleiros de persoas perderon o seu emprego
  - Os sindicatos reaccionaron con folgas e protestas
- A crise tivo un especial impacto en Cataluña
  - Que era a zona máis industrializada
  - A que máis se beneficiara do auxe económico durante a guerra
- O **movemento de folga** máis importante tivo lugar en 1919 na **Canadiense**,
  - Era a empresa que abastecía de electricidade a Barcelona e a súa zona industrial
  - Os sindicatos e a patronal alcanzaron un acordo que incluía a xornada laboral de oito horas
  - No entanto, o incumprimento do compromiso de readmisión dos traballadores despedidos reactivou o conflito
  - Produciu unha radicalización das posturas que derivou no **pistoleirismo**

6.1.- Crise económica e axitación social (2)

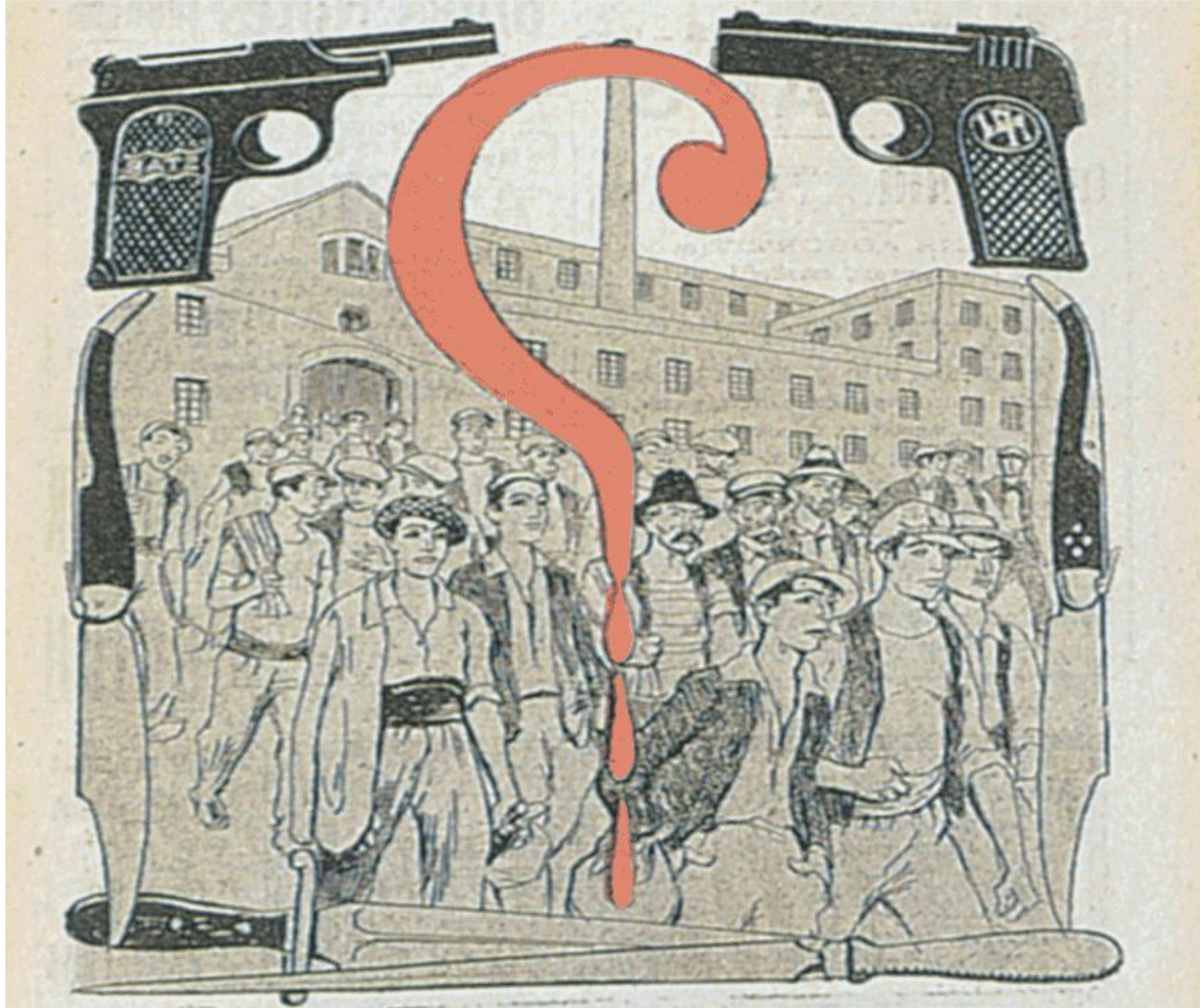
- Entre 1918 e 1921 tamén se produciron **mobilizacións no sur de España**,
  - Principalmente en Andalucía, Castela-A Mancha e Estremadura
  - **Esixíase a repartición de terras** para os campesiños seguindo o exemplo da revolución rusa
  - Polo que ese período se coñece como **Trienio Bolxevique**
- **Promovidas fundamentalmente por grupos anarquistas**, as revoltas incluían
  - A ocupación de terras
  - A toma de concellos
  - A formación de comités de folga
- O Goberno reaccionou
  - Declarando o estado de guerra
  - Encarcerando os líderes campesiños
  - Ilegalizando as organizacións obreiras

DOC.1 FOLGAS EN ESPAÑA

Ano	Folgas	Folguistas	Xornadas perdidas
1914	212	49 267	1 017 889
1915	169	30 591	382 885
1916	237	96 882	2 415 304
1917	306	71 440	1 784 538
1918	463	109 168	1 819 295
1919	895	178 496	4 001 278
1920	1 060	244 684	7 261 000
1921	373	83 691	2 802 299
1922	488	119 417	2 672 567
1923	458	120 568	3 027 026

A. SHUBERT: *Historia social de España (1880-1990)*, 1991.

- ▼
1. En que anos foi maior a conflictividade obreira? A que se debeu?

Caricatura dunha revista da época de 1920. Ao pé da imaxe aparecía escrito:
A quen lle toca hoxe

O Trienio Bolxevique

- A terra é nosa porque a regamos coa nosa suor. Tomémola e defendámola ata a morte. O tempo das súplicas e das peticións xa é pasado. Agora é o tempo de apoderarnos dela. Con valor conseguiremos o que é noso. Campesiños, imitemos os nosos irmáns de Rusia e axiña ha de comezar a era de xustiza social que todos desexamos.
- **Panfleto distribuído no campo andaluz durante o trienio bolxevique**

6.2.- A descomposición política

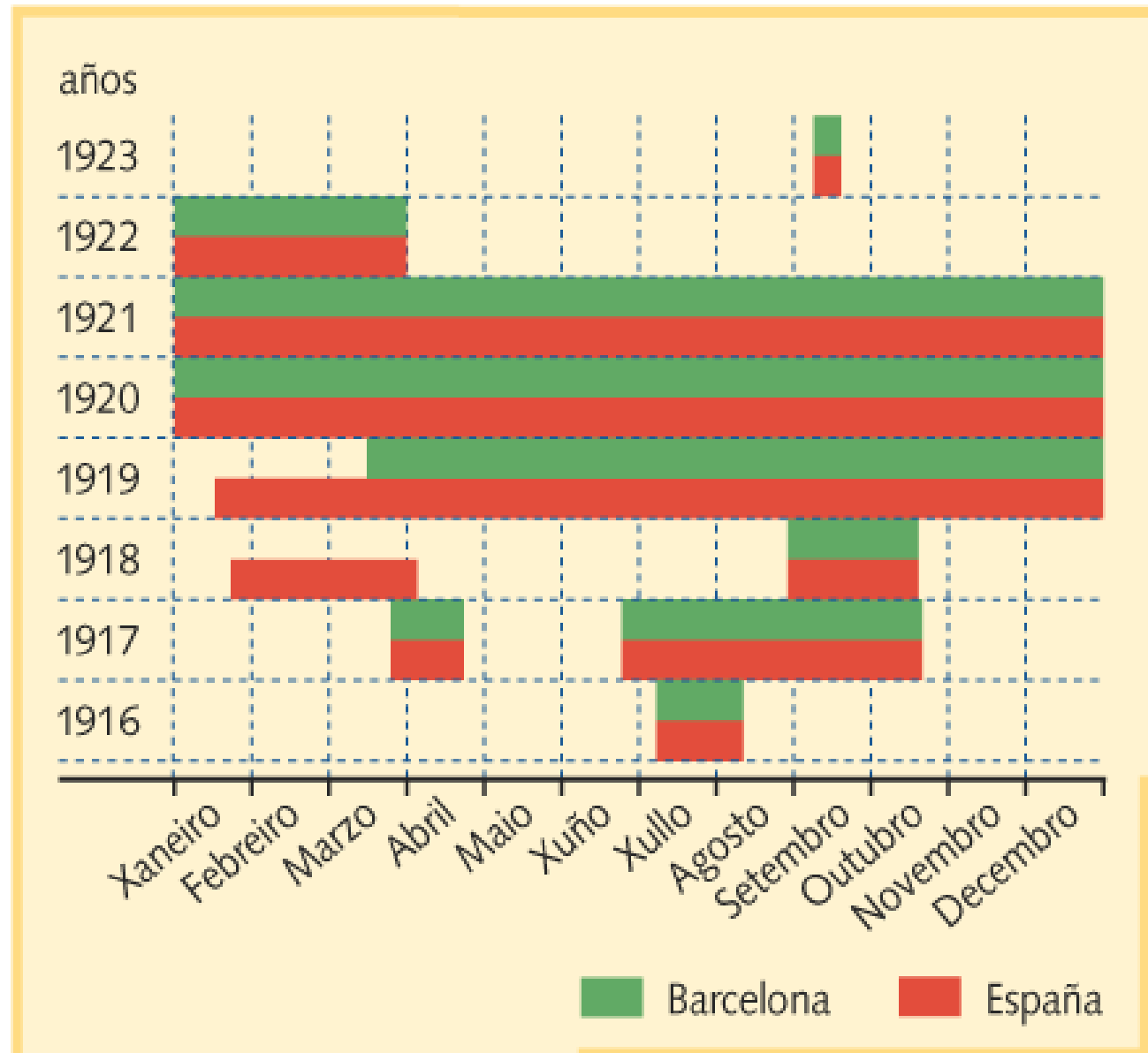
- A crise de 1917 agravou a situación política
  - Por unha banda, a fragmentación dos partidos da quenda impedía a existencia de maiorías parlamentarias estables
  - Por outra, a división e debilidade da oposición impedía artellar e construír unha alternativa ao sistema da Restauración
- Para superar esta situación, o sistema recorreu a unha nova fórmula: os **gobiernos de concentración**
  - Integraban os partidos dinásticos e algúns políticos da Asemblea de Parlamentarios e a Lliga Regionalista
  - Esta fórmula supoñía, na práctica, a quebra da quenda de partidos tal e como fora deseñada por Cánovas en 1875
- O máis relevante foi o chamado **Gobierno Nacional**
  - Presidido por **Maura** en 1918
  - Incluía todos os xefes parlamentarios dos partidos monárquicos
  - Este intento só durou sete meses debido ás diferenzas internas entre os líderes que integraban o Gobierno
- Tras o fracaso dos gobernos de concentración volveuse á quenda de partidos
  - Entre 1918 e 1923 sucedéronse unha decena de gobernos inestables
  - Ante a falta de maiorías parlamentarias claras, recorreron con frecuencia a **medidas de excepción**:
    - Suspensión das garantías constitucionais
    - Clausura do Parlamento
  - A crise política era permanente

FRAGMENTACIÓN DOS PARTIDOS DINÁSTICOS

Liberais	Núm. de deputados
Garciaprietistas	95
Romanonistas	39
Albistas	30
Independentes	10
Conservadores	
Datistas	93
Mauristas	27
Ciervistas	27

* Parlamento de 1918. Os deputados de cada unha das faccións reciben o seu nome do líder que as encabeza.

SUSPENSIÓN DE GARANTÍAS CONSTITUCIONAIS

Tivéronme cravado aí, durante case dez anos, que puideron ser os máis frutíferos da miña vida, sen deixarme facer nada útil, e requísanme agora para que os presida a todos (*). Imos ver *canto dura esta andrómena*.

Declaracións de Antonio Maura, marzo de 1918.

(*) Maura foi requirido para presidir un Goberno nacional de concentración.

A inestabilidade governamental 1917-1922

Ano	Toma posesión	Carácter político
1917	19 abril	Concentración liberal
1917	11 xuño	Conservador
1917	3 novembro	Concentración liberal
1918	22 marzo	Concentración nacional
1918	9 novembro	Concentración liberal
1918	5 decembro	Liberal
1919	15 abril	Conservador
1919	20 xullo	Conservador
1919	12 decembro	Concentración
1920	5 maio	Conservador
1921	8 marzo	Interino
1921	13 marzo	Conservador
1921	14 agosto	Concentración
1922	8 marzo	Concentración conservador
1922	7 decembro	Concentración liberal

Entre os integrantes do actual Parlamento hai: 59 fillos, 14 xenros, 16 sobriños e 24 candidatos con outros parentescos relacionados cos fundadores de dinastías políticas, 52 deles para os conservadores e 61 para os liberais; e iso sen contar os pasantes e protexidos. Ademais, os candidatos electos sen votación, bateron o récord con 146 escanos.

La Voz, 6 de marzo de 1919.

As eleccións foron convidadas. Repítense as convocatorias de ano en ano ou aos dous anos as máis distantes e, no entanto, calquera goberno, como se chame ou como se pinte, dispón sempre da maioría, tan grande como queira, e aínda sen romper a tradición dos convenios. A ficción electoral non ten pretensións de finura.

ABC, 9 abril de 1919.

2. Que trazos do sistema político da Restauración se denuncian nos textos?

6.3.- O problema de Marrocos: Annual (1)

- O dominio do **protectorado de Marrocos** era fortemente sostido por
  - Unha parte do exército, os chamados militares africanistas
  - O propio Afonso XIII
- Empresas españolas tamén mostraron interese por
  - A construción de ferrocarrís
  - A explotación dos recursos mineiros da zona
- Pola contra, a opinión pública non entendía que España interviñese nunha zona tan pobre
  - Arriscándose a iniciar unha nova guerra
- Despois dos incidentes acaecidos en 1909 houbo un segundo momento crítico no verán de 1921
  - Cando as tropas españolas iniciaron un avance dende Melilla co fin de consolidar a ocupación do territorio
  - A acción, mal dirixida e planificada polo xeneral Silvestre, pero que contaba co plácet do rei, rematou cunha **derrota en Annual**
  - Os ataques e emboscadas contra as tropas españolas, inexpertas e dispersas en multitude de pequenas fortificacións
  - Deron lugar a unha retirada masiva e desordenada que ocasionou **máis de 13 000 mortos no exército español**, entre eles o xeneral Silvestre

DOC.3 O PROTECTORADO ESPAÑOL E O CONFLITO DE ANNUAL

6.3.- O problema de Marrocos: Annual (2)

- O **desastre de Annual** provocou unha terrible impresión nunha opinión pública que xa era contraria á guerra
  - Houbo grandes protestas
  - Os deputados republicanos e socialistas reclamaron no Parlamento
    - O abandono de Marrocos
    - A petición de responsabilidades sobre os feitos
- A **comisión militar de investigación**, presidida polo **xeneral Picasso**
  - Puxo de manifesto grandes irregularidades, corrupción e ineficacia
    - Tanto no exército español destinado en África
    - Coma no Goberno
  - Socialistas e republicanos expuxeron a posible responsabilidade do rei
    - Con quen o xeneral Silvestre tiña relación directa
- En setembro de 1923
  - Pouco antes de que o Congreso emitise o seu ditame sobre o informe: **Expediente Picasso**
  - O golpe de Estado de Primo de Rivera impediu coñecer as conclusións da investigación sobre o desastre de Annual

Había necesidade de homes en Marrocos e chamaron a todas as quintas, todos ao Rif, pés planos, mancos, coxos e choscos ou fillos de viúva, a Ceuta, a Tetuán, a Melilla (...). Non gardo bos recordos: estabamos mal comidos e por regra xeral mal dirixidos (...).

Entregábannos unha muda todas as semanas, pero canto máis te mudabas, máis piollos criabas (...). A auga, as carricubas, os alxibes defendíamolos coma se fosen o Palacio Real, con uñas e dentes (...). Sufriamos moito ao ir por auga (...). Cantos non morrerían por media xerriña de auga! (...) A xente deliraba pola noite nas tendas. Eu soñaba con mananciais, cos ríos da terra.

*Testemuño dun soldado
en Annual, 1921.*

5. Cal era a situación dos soldados españois no Rif?

A crítica ao desastre de Annual

- Perdeuse Igueriben, como non tiña máis remedio que perderse, dadas as condicións da posición e a calidade e a cantidade do inimigo; perdeuse Igueriben, e son as testemuñas da perda 5 000 homes concentrados en Annual, outra posición tamén indefendible, que comeza por ser un posto insignificante de policía e, por non sabemos que razóns da arte bélica indemostrables ante o máis rudimentario xuízo que examine esta cuestión, convértese nun campo base de concentración de 5 000 homes sen defensa posible. Annual é –aí está tamén sangrando unha frase do xeneral Silvestre–, unha rúa cega sen saída.
- Pero xa é tarde, xa non hai tempo; os 5 000 homes, dos cales unha porción considerable foron incorporados a filas soamente cun mes de instrución, cando un regulamento que está aí para adornar as coleccións do Diario Oficial establece que o primeiro período de instrución dun recruta, antes da súa verdadeira incorporación, son tres meses; cando un mes, se se han de cumprir as prescricións sanitarias, tamén perfectamente decorativas nas Coleccións Lexislativas do Ministerio da Guerra, se ha de investir forzosamente na vacina; unha porción considerable de soldados bisoños, que chegan alí forzados pola mala sorte, coa lembranza metida moi dentro da mente de catástrofes, de traxedias sangrentas, de barrancos do Lobo, de xente morta a paus e pedradas por uns mouros feros; e aqueles homes recentemente incorporados a filas, que non saben disparar un fusil, que non saben cargar. (...).
- “(...) vistes, señores, despois dun desastre da magnitude do que foron teatro aquelas odiosas terras da zona de Melilla, a frugalidade, a sobriedade, a sequidade con que o señor presidente do Consello o expuxo ante o país: unhas cantas frases para dicir que non podía haber esaxeración ao cualificar o desastre; unha ausencia total, absoluta, de datos sobre a contía e magnitude da catástrofe e a máis absoluta ausencia tamén de todo xuízo sobre as causas que a procrearon”.
- **Intervención do deputado socialista Indalecio Prieto nas Cortes, 21 de novembro de 1922**

O desprestixio de Afonso XIII

- “Toda a porcallada do “Narigón”[alcume do Rei Afonso XIII] está agora saíndo a relucir: os millóns que [lle pagaron] para abrir as casas de xogo, o Palacio de Xeo e o Casino de San Sebastián, (...). Está nas minas do Rif (...) e no abastecemento de camións para o exército (...); e aínda por riba de todo, a lea de Marrocos (...): Unha historia sucia, porque resulta que é el o responsable do desastre. Escribiulle a Silvestre, ás agachadas de Berenguer, e díxolle que seguise adiante. Din ata que, cando Annual acababa de ser conquistado, lle mandou un telegrama a Silvestre (...) e cando se lle falou da catástrofe e dos miles de mortos que había, dixo: “A carne de galiña é barata”. Claro é que todos os reaccionarios estano defendendo nas Cortes, pero os republicanos e os socialistas están pegando duro. Ademais, hai outra cousa: agora que están mandando forzas expedicionarias e todos os Fulanos que escaparon co seu diñeiro de ir a Marrocos teñen que ir, aínda que non queiran, moitos dos liberais queren que se depure a cousa. Séntalles como un tiro que teñan que perder os seus cartiños e se a man vén, os fillos. De todas as maneiras, unha cousa é certa: vai haber un proceso (...). Un proceso para establecer a responsabilidade do que pasou en África. Os xenerais están que rebentan de rabia. Ata ameazaron cun pronunciamento como nos tempos de Isabel.
- **Memorias de Arturo Barea, A forxa dun rebelde, 1941-46**

7.- A ditadura de Primo de Rivera (1923-1930)

- O sistema constitucional e parlamentario
  - Iniciado coa Restauración monárquica de 1874
  - Rematou en 1923 cun **golpe de Estado militar** que estableceu unha ditadura
- O argumento para xustificar o golpe era que
  - O réxime constitucional estaba desprestixiado
  - Existía un grave perigo de revolución social

7.1.- A quebra do réxime constitucional (1)

- En abril de 1923, un goberno liberal presidido por **García Prieto** pretendeu levar a cabo unha **reforma de**
  - **A Constitución**
  - **A Lei electoral**
- Incluía
  - Unha maior democratización do sistema
  - A redución da influencia da Igrexa
  - A limitación de poderes do rei
  - Un novo marco de relacións laborais
- A pesar de contar cunha ampla maioría nas Cortes, o proxecto viuse obstaculizado pola oposición de
  - O rei
  - O exército
  - A Igrexa
- Entre os militares existía un gran descontento polas responsabilidades que o **Expediente Picasso** esixía ante o desastre militar de Annual
- O capitán xeneral de Cataluña, **Miguel Primo de Rivera**, impulsou un **golpe de Estado militar** o 13 de setembro de 1923 para
  - Frear as reformas impulsadas polo goberno liberal
  - Impedir o debate do Expediente Picasso nas Cortes
- O rei negouse a destituír os militares sublevados
- O Goberno dimitiu

7.1.- A quebra do réxime constitucional

(2)

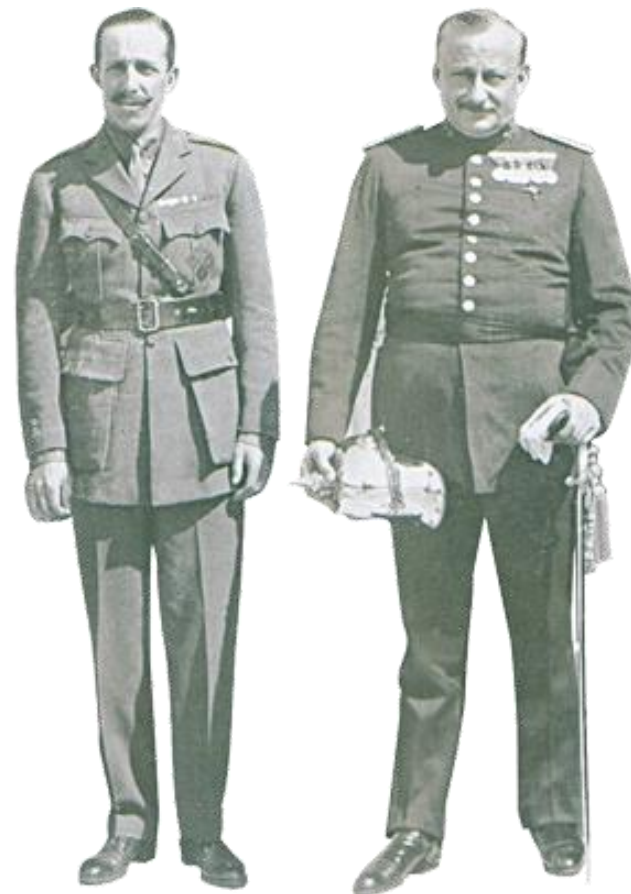
- Primo de Rivera xustificou a súa actuación nun **manifesto dirixido á nación**, no que
  - Culpaba de desgobierno os políticos e partidos tradicionais
  - Declaraba a súa intención de
    - Rexenerar a política nacional
    - Acabar co caciquismo e a corrupción
    - Recuperar a orde pública
    - Poñer fin á conflitividade obreira
    - Garantir a unidade nacional perante o auxe dos nacionalismos
- **Aceptaron a ditadura** como unha solución á crise
  - A alta burguesía
  - Unha parte das clases medias
  - Unha parte do exército
  - O rei
- **A maioría da poboación reaccionou con indiferenza ou foi favorable ao golpe de Estado**
- Esperábase que o novo réxime
  - Tivese un carácter temporal
  - Puxese fin a un sistema que demostrara ser incapaz de resolver os problemas do país
- Por iso, **a ditadura apenas contou inicialmente cunha oposición política e social**
  - Agás un errado intento de folga xeral convocado pola CNT

Españóis: chegou para nós o momento máis temido que agardado (porque quixemos vivir sempre na legalidade e que ela rexese sen interrupción a vida española) de recoller as ansias, de atender o clamoroso requirimento de cantos amando a Patria non ven para ela outra salvación que liberala dos profesionais da política, dos que por unha ou outra razón nos ofrecen o cadro de desgrazas e immoralidades que comezaron no ano 98 e ameazan a España cunha vindeira fin tráxica e deshonrosa. (...)

Non temos que xustificar o noso acto, que o pobo san demanda e impón. Asasinatos de preladados, exgobernadores, axentes da autoridade, patróns e obreiros; audaces e impunes atracos; depreciación da moeda; comedelas de millóns de gastos reservados; sospeitosa política arancelaria (...) rastreiras intrigas políticas tomando por pretexto a traxedia de Marrocos; indisciplina social, que fai o traballo ineficaz e nulo, precaria e ruínosa a produción agraria e industrial; impune propaganda comunista; impiedade e incultura; xustiza influída pola política; descarada propaganda separatista (...).

Manifiesto de Primo de Rivera,
13 de setembro de 1923.

1. Como xustifica Primo de Rivera a necesidade do golpe de Estado?

Non vimos chorar mágoas e vergoñas, senón poñerlles axiña radical remedio, para o que requirimos o concurso de todos os bos cidadáns. Para iso (...) constituirase en Madrid un Directorio Militar con carácter provisorio encargado de manter a orde pública (...)"

▼
Afonso XIII cos membros do Directorio Militar (1923).

A FIN DO SISTEMA PARLAMENTARIO

CONTEXTO CONFLITIVO 1921-1923

- Crise económica de posguerra
- Violencia en Barcelona
- Desastre de Annual en Marrocos e petición de responsabilidades
- Intentos reformistas de García Prieto

RESPOSTA DA OLIGARQUÍA

Golpe de Estado militar (13 de setembro de 1923)

DITADURA DE PRIMO DE RIVERA

Fin do sistema parlamentario

7.2.- O Directorio Militar (1923-1925)

(1)

- **Afonso XIII nomeou a Primo de Rivera presidente do Directorio:** un goberno integrado exclusivamente por militares
- As súas **primeiras medidas** foron:
  - A declaración do Estado de guerra en todo o país, vixente ata 1925
  - A suspensión da Constitución
  - A disolución do Parlamento
  - A ilegalización dos partidos políticos e organizacións obreiras
- Tamén **liquidou a Mancomunidad catalá**
  - Prohibiu o uso de símbolos catalanistas: bandeira e himno
  - Restrinxiu o uso da lingua catalá ao ámbito privado
- Para acabar co caciquismo, o Directorio
  - Disolveu os concellos, trocándoos por xuntas de vogais designados entre os maiores contribuíntes da localidade
  - Elaborou un **estatuto municipal** e outro provincial
- Estas medidas limitáronse a substituír uns caciques locais por outros
  - Que só debían render contas ás autoridades militares
- Tamén instaurou unha **política de orde pública moi represiva**
  - Que se dirixiu principalmente contra a CNT
  - Prohibíronse as manifestacións e folgas
  - Perseguíronse e encarceráronse os principais dirixentes obreiros
  - A represión reduciu drasticamente os conflitos laborais
  - Puxo fin á violencia social e ao pistoleirismo nas rúas

Declaración ante a prensa de Primo de Rivera

- “Eu non son un ditador. Ninguén pode, con xustiza, aplicarme esta denominación. Son un home a quen os seus camaradas de armas, acaso erroneamente, honraron coa difícil misión de dirixir a reconstrución da Patria”.
- **Primo de Rivera, 16 de setembro de 1923**

A represión do separatismo

- Artigo segundo. As infraccións que contra o disposto neste decreto lei se cometan castigaranse do xeito seguinte:
- Ostentación de bandeiras que non sexan a nacional: seis meses de arresto e multa de 500 a 5 000 pesetas para o portador dela ou para o dono do predio, barco, etc.
- Expresar ou escribir en idiomas ou dialectos: as cancións, bailes, costumes e traxes rexionais non son obxecto de prohibición ningunha, pero nos actos oficiais de carácter nacional ou internacional non se poderá usar polas persoas investidas de autoridade outro idioma que o castelán, que é o oficial do Estado español, sen que esta prohibición alcance a vida interna das corporacións de carácter local ou rexional, obrigadas no entanto a levar en castelán os libros oficiais de rexistros e actas, aínda nos casos en que os avisos ou comunicacións non dirixidas ás autoridades se atopen redactadas en lingua rexional.
- **Real decreto sobre o separatismo, 18 de setembro de 1923**
- **Sintetiza os obxectivos do decreto**
- **Enmárcao no contexto da ditadura de Primo de Rivera**
- **Cal cres que foi a actitude da ditadura cara a Cataluña?**
- **Como reaccionou a oposición catalanista de esquerdas e republicana á ditadura?**

7.2.- O Directorio Militar (1923-1925)

(2)

- Consciente da importancia de manter o apoio do exército
  - Primo de Rivera intentou resolver a cuestión de Marrocos
  - No ano 1925 interveu militarmente no Rif
- Os ataques contra o protectorado francés, dirixidos polo líder rifeño Abd el-Krim
  - Propiciaron a colaboración militar de España e Francia
  - Que se concretou no **desembarque español na baía de Alhucemas** o 8 de setembro de 1925
  - Mentres que as tropas francesas avanzaban polo sur, dende Fez
- Estas accións militares supuxeron
  - A derrota definitiva do líder rifeño Abd el-Krim
  - O **final da guerra de Marrocos**
- O pretendido carácter rexeneracionista do Directorio Militar concretouse nunha **lexislación social**
  - Regulou o traballo da muller
  - Promoveu a construción de vivendas destinadas ás familias obreiras
  - Impulsou unha política de investimentos en obras públicas para reducir o desemprego
- Estes primeiros éxitos deron popularidade a Primo de Rivera
  - A finais de 1925 decidiu cambiar a composición do Directorio

Non imos pactar cun rebelde como Abd el-Krim, que a todo intento pacífico responde construíndo trincheiras para asasinar impunemente os nosos soldados. O exército non quere guerra, pero necesita establecer solidamente o seu prestixio perante o inimigo. (...) Unha vez que as nosas tropas pasasen por Annual, a honra do exército quedará satisfeita.

Declaracións de Primo de Rivera, 1923.

▼
Desembarque das tropas españolas en Alhucemas, fotografía de José Moreno Carbonero, 1925.

7.3.- O Directorio Civil (1925-1930) (1)

- A finais de 1925 estableceuse un **Directorio Civil** unha vez resoltos
  - O problema da orde pública
  - A cuestión marroquí
- O seu obxectivo era
  - Abandonar a “excepcionalidade” política iniciada co golpe militar
  - Regresar á “normalidade”
    - Intitucionalizando o novo réxime
    - Cedéndolles protagonismo aos civís fronte aos militares
- Para iso, formouse un novo goberno presidido por Primo de Rivera, do que formaban parte técnicos civís como
  - **José Calvo Sotelo**, ministro de Facenda
  - **Eduardo Aunós**, ministro de Traballo
- Esta transformación mostraba que Primo de Rivera pretendía
  - Consolidarse no poder
  - Contar co apoio dos sectores conservadores, da banca e da industria
- Para iso, o xeneral confiaba no aproveitamento da **boa conxuntura económica internacional** da década de 1920
  - Para emprender unha reactivación da economía
  - Baseada no **nacionalismo económico e o dirixismo estatal**

O Directorio Civil

- “En suma, señor, para expoñer o meu pensamento clara e sinceramente, o que propoño a V. M. é a substitución dunha ditadura militar por outra civil e de organización máis axeitada, pero non menos vigorosa. E permítome propoñelo así, recollendo a arela popular, que só teme do cambio de goberno que se debiliten os resortes do mando que foron carácter do Directorio militar, cuxa vida, como xenuína representación do exército e da mariña, que tan patrioticamente ofreceron o prestixio dos seus nomes corporativos a este arriscado labor, non debe levarse a momento de desgaste ou de quebranto; nin tampouco debe subtraerse por máis tempo ao país, na súa representación civil, que é a axeitada e tan manifestamente está da nosa parte, a participación e a responsabilidade na obra de reconstituílo e reeducalo administrativa e politicamente”.
- **Proposta de Primo de Rivera a Alfonso XIII para substituír o Directorio Militar por un Directorio Civil, 1925**

Soamente cambiou unha cousa despois do Directorio, e é que se pode pasear con cartos no peto sen temor a contratempo; que xa non hai folgas; que as nosas fábricas marchan e que os patróns non ven xa cada mañá os obreiros con revólver na man (...). O xeneral Primo fíxonos saltar por riba da Constitución e isto é grave, evidentemente! (...) Podería ter conxugado as folgas e rexenerado o espírito político de España sen saír da Constitución? (...).

Se se reabrise o Parlamento, os vellos partidos, que levaban o país á ruína, renovarían as súas disputas (...). De que se compón o parlamentarismo? É un ideal intanxible para os privilexiados que viven del (...). Para compracer a seis mil persoas, iamos sacrificar a vinte millóns?

Declaracións de Afonso XIII, 1925.

2. Que análise facía o rei sobre a ditadura de Primo de Rivera? Como valoraba o réxime constitucional da Restauración?

7.3.- O Directorio Civil (1925-1930) (2)

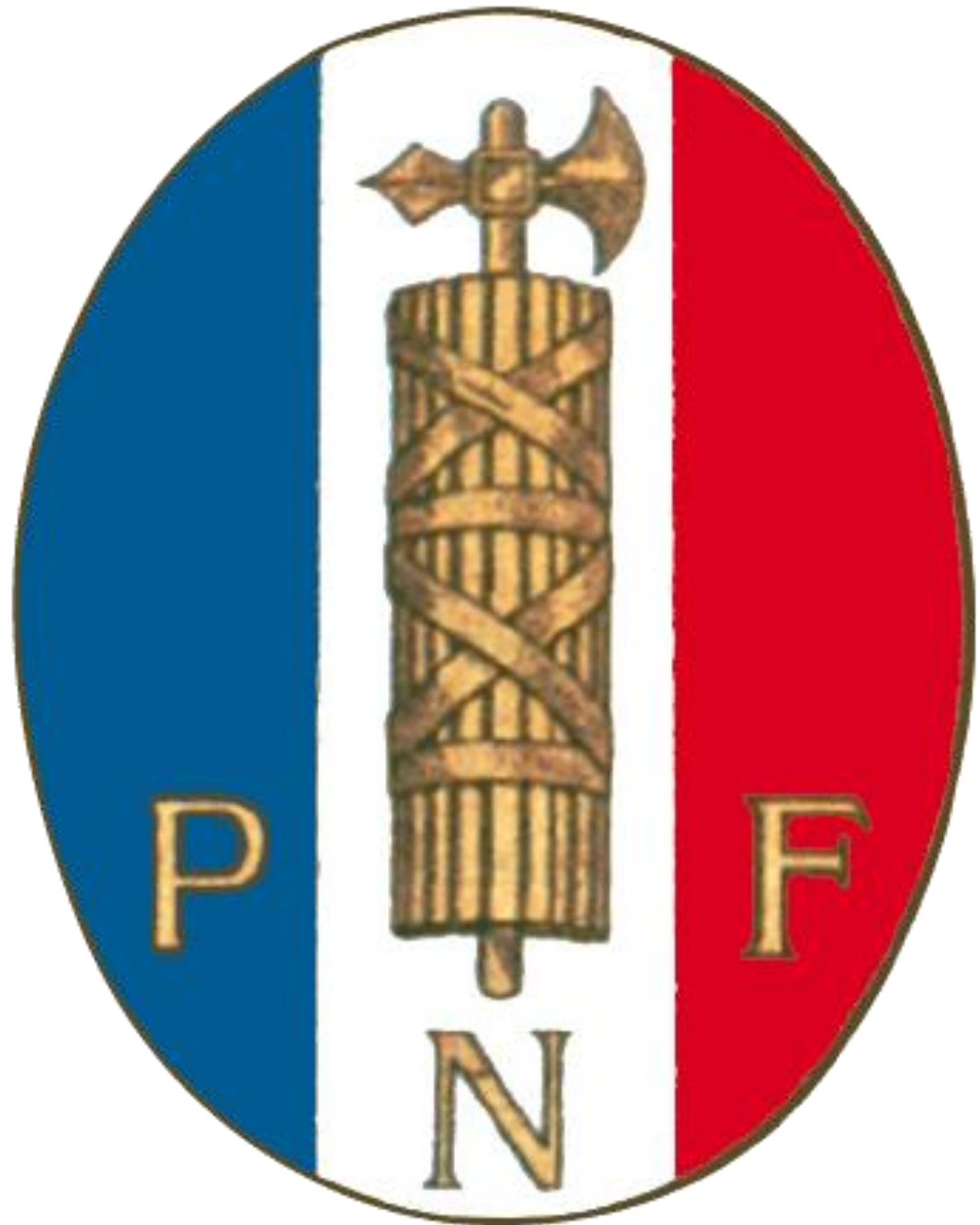
- O Directorio Civil levou a cabo unha **reorganización das institucións do Estado**
  - Seguindo o modelo corporativo implantado en Italia por Mussolini
- En 1924 creara unha nova formación política: a **Unión Patriótica**
  - Era un partido gobernamental, sen ideoloxía claramente definida
  - A súa misión primordial era proporcionarlle apoio social á ditadura
  - Á nova formación política uníronse principalmente
    - Funcionarios do réxime,
    - Integrantes de organizacións católicas,
    - Militares
    - Propietarios locais das zonas rurais
  - Estaba destinada a se converter no **instrumento político do novo réxime**
  - Ao que debía proporcionar unha base social que o apoiase e aplicase as súas directrices e decisións
- Como órgano auxiliar do partido o Directorio creou o **Somatén**
  - Era unha forza armada cidadá con capacidade para apoiar a policía e o exército en momentos de conflitos internos

Italia en 1920 (Posguerra).

O fascismo italiano quixo emular as glorias da Roma imperial. O termo fascismo deriva da palabra italiana fascio, que se refire ao símbolo composto por un feixe de varas rodeando un machado. Este emblema xa se utilizaba na Roma antiga, e representaba a autoridade.

Igual que os caudillos militares romanos, Mussolini fíxose denominar Duce, que deriva do latín *dux*, que significa "guía". O saúdo, brazo en alto, que implantaron os fascistas tamén se usaba na antiga Roma.

Mussolini
pronuncia un
discurso diante
dunha estatua
de Xulio César.

AS CARACTERÍSTICAS DO FASCISMO

Exaltación do Estado por riba dos dereitos do individuo.

Nacionalismo agresivo que aspiraba á expansión territorial. Racismo e persecución das minorías.

Rexeitamento do liberalismo e da democracia. Anticomunismo. Estado autoritario.

Intervencionismo do Estado na economía.

Culto ao líder carismático. Obediencia cega.

Lexitimación da violencia e culto ao militarismo.

7.4.- A organización corporativista do Estado (1)

- En 1927 convocouse unha **Asemblea Nacional Consultiva** coa finalidade de
  - Institucionalizar o novo réxime
  - Diseñar a súa forma de goberno
- Tratábase dun **organismo corporativo**, composto por
  - Representantes das corporacións elixidos por sufraxio indirecto
  - Funcionarios da Administración
  - Representantes sociais escollidos dende o poder
- O sufraxio universal quedou relegado ao esquecemento
  - Dous terzos dos seus 400 membros foron nomeados directamente polo Goberno
  - A súa función foi unicamente consultiva
  - Sempre actuou baixo control gobernamental
- A Asemblea debía encargarse de elaborar un **Estatuto Fundamental da Monarquía** a modo de constitución
  - O proxecto presentouse na Asemblea en 1929
  - Establecía un réxime autoritario no que o poder lexislativo radicaría nas Cortes e no monarca
  - A metade da cámara era electiva e a outra metade, designada polo monarca
  - A mala acollida que tivo o proxecto entre a opinión pública fixo que non chegase nunca a ser aprobado

3. Quen formaba a asemblea consultiva? Como eran elixidos? A quen representaban?
4. Trátase dunha representación corporativa. Que significa? En que se diferencia dun Parlamento?

Que é o corporativismo

Fronte ao liberalismo que considera a sociedade como unha suma de individuos illados, o corporativismo sostén a necesidade de corpos sociais intermedios entre o individuo e o Estado, que regulen as relacións sociais e ordenen e dirixan a sociedade nos ámbitos político, social e mais económico.

▼
Afonso XIII e Primo de Rivera xunto ao rei de Italia, Roma, 1923. O réxime de Primo de Rivera inspirouse no corporativismo da Italia fascista e Afonso XIII chegou a comentar que Primo era "o seu Mussolini".

7.4.- A organización corporativista do Estado (2)

- En 1926 fundouse o **Consello de Trballo ou Organización Corporativa Nacional** para
  - Frear a conflictividade laboral
  - Controlar o movemento obreiro
- Tratábase dun **sindicato de tipo vertical**
  - Que incluía a representación de obreiros e empresarios nos chamados **Comités paritarios**
  - A súa misión era
    - A regulamentación dos salarios e as condicións de traballo
    - A negociación entre patróns e traballadores, aínda que sempre baixo o control do Estado
- O sindicato socialista **UGT** colaborou nun principio co novo sindicalismo
  - O que creou tensións internas no socialismo
  - Pero retirouse máis tarde
- A **CNT** negouse a participar
  - Moitos anarcosindicalistas foron perseguidos, detidos ou tiveron que marchar o exilio

7.5.- A oposición á ditadura (1)

- Aínda que Primo de Rivera non contou cunha oposición importante nos seus inicios
  - Co tempo foi crescendo
  - Impulsou actuacións para poñer fin á ditadura
- **Algúns dos antigos líderes dos partidos dinásticos**
  - Criticaron a excesiva duración do réxime
  - Apoiaron conspiracións militares como a chamada “**sanxoanada**” de 1926
- **A Arma de Artillería** foi disolvida a causa do seu enfrontamento co Directorio
- **Os republicanos** protagonizaron a **Alianza Republicana**
  - Logrou unir as distintas faccións do movemento
  - Protagonizaron unha campaña de desprestixio do réxime a nivel nacional e internacional
  - Incluía republicanos históricos como **Lerroux**
  - Outros máis recentes procedentes do reformismo, como **Manuel Azaña**
  - Ou mesmo antigos ministros da monarquía, como **Niceto Alcalá-Zamora**
- **Os intelectuais e estudantes universitarios**
  - Criticaron a ditadura
  - Denunciaron a censura de prensa e a falta de liberdade de expresión
  - Algúns deles sufriron a persecución do réxime
    - **Miguel de Unamuno** foi enviado ao desterro en Fuerteventura
    - **Blasco Ibáñez** tivo que exiliarse
  - Os estudantes agrupados na **Federación Universitaria Española**, creada en 1927, promoveron folgas e manifestacións

España hai un ano que non pode falar. Vive dentro de Europa como unha muller secuestrada no interior dun cuarto forrado de colchóns que impide oír os seus berros.

O español non pode escribir porque os xornais do seu país, antes de imprimirse, pasan a previa censura do Directorio Militar. Ler un diario español é ler simplemente a literatura de Primo de Rivera, autor extravagante que só inspira un interese festeiro.

*Folleto contra Primo de Rivera escrito
por Vicente Blasco Ibañez, 1924.*

5. Que denuncia o folleto? Podes identificar o seu autor?

A oposición

- Nun concurso de poesía, alguén mandou este eloxio do ditador, que foi publicado. Pero os organizadores non apreciaron que enacróstico se pode ler “Primo es borracho”
- A Primo de Rivera

Paladín da patria redimida!
Recio soldado que pelexa e canta!
Ira de Deus, que cando azouta é santa!
Místico raio que ao matar é vida!

Outra é España á túa virtude rendida:
Ela é feliz baixo a túa nobre planta.
Só o delincuente que en odio se “amamanta” (aleita)
Blasfema ante a túa fronte esclarecida.

Outro é o mundo ante a España “nueva” (nova):
Rancores vellos da idade medieva
Rompeu a túa lanza que aos viles trunca.

Agora está en paz o teu grei baixo o amado
Chorro de luz do teu inmortal “cayado” (caxato)
Oh pastor santo! Non nos deixes nunca!

7.5.- A oposición á ditadura (2)

- **A burguesía catalá** uniuse á oposición como resultado da política do Directorio, que
  - Eliminou a Mancomunidade
  - Prohibiu o uso público do catalán
- Iso incrementou a influencia de grupos nacionalistas radicais, como **Estat Catalá**,
  - Liderado por **Francesc Macià** dende o exilio
- **A oposición obreira**
  - Centrouse fundamentalmente na **CNT** e no entón pequeno **Partido Comunista de España**
  - Foron perseguidos e prohibidos
- Co obxectivo de incrementar a influencia anarquista no interior da CNT
  - En 1927 constituíuse a **Federación Anarquista Ibérica, FAI**
- A partir de 1929, o **PSOE** entrou en contacto cos grupos republicanos que intentaban
  - Poñer fin á ditadura
  - Substituír a monarquía por un réxime republicano

La Manifestación del Ruido

Mujeres ofendidas por el Dictador, hombres libres tratados como rebaño de borregos por él, estudiantes, periodistas, militares, empleados, pueblo todo,

SE OS INVITA

a la **Gran Manifestación del Ruido** o cencerrada y pitada monstruo que se celebrará en honor del Presidente del Consejo.

De once a doce de la noche del día 27 del corriente mes de Abril desde las azoteas, ventanas, balcones, etc. amparados en la obscuridad de la noche, es decir sin riesgo alguno a la polacada hay que silbar con estruendo y armar mucho ruido como protesta contra el Dictador y su política, sus atropellos y las inmoralidades que distinguen a este Gobierno

¡Madrileños, mucho ruido!

▼
Folla clandestina repartida en Madrid polos sindicatos CNT-UGT, abril de 1930.

8.- Por que caeu a monarquía en 1931?

(1)

- A crise económica mundial iniciada en 1929 alcanzou tamén a España, onde ocasionou
  - Un rápido incremento do desemprego
  - Un crecente descontento social
- Ante a nova conxuntura, **a ditadura foi perdendo paulatinamente os apoios dos seus inicios**
  - A situación política, económica e social volvía a ser grave
  - Percibíase que o seu previsible empeoramento podería supoñer non só a fin da ditadura, senón tamén da propia monarquía
- O 27 de xaneiro de 1930, **Primo de Rivera, gravemente enfermo,**
  - **Presentou a súa dimisión a Afonso XIII, que a aceptou**
  - Dous meses despois, o ditador falecía no seu exilio en París
- Afonso XIII tratou de volver ao réxime constitucional existente ata 1923
  - A tal fin nomeou o xeneral **Berenguer** xefe de goberno
  - O que inaugurou a chamada “**ditabranda**”
- A oposición republicana mobilizouse rapidamente
  - En agosto de 1930 estableceu o **Pacto de San Sebastián**
  - Era un acordo para poñer fin á monarquía
  - Ao que se uniron os socialistas e algúns intelectuais como Fernando de los Ríos, Ortega y Gasset e Gregorio Marañón
  - Tamén se creou un **Comité Revolucionario** presidido por Niceto Alcalá Zamora
  - Preparouse unha folga xeral, que non chegou a realizarse
  - Preparouse un pronunciamento militar, que fracasou
  - Todo isto para forzar a proclamación da república

8.- Por que caeu a monarquía en 1931?

(2)

- En febreiro de 1931, o **almirante Aznar** formou un novo goberno
- **Convocáronse eleccións municipais para o 12 de abril de 1931**
  - Como parte da estratexia para volver ao sistema parlamentario e constitucional
  - Estes comicios convertéronse nun plebiscito sobre a monarquía
  - Foron gañados polas candidaturas republicanas
- **O 14 de abril de 1931 era proclamada a Segunda República Española**
  - O Comité Revolucionario, presidido por Niceto Alcalá Zamora, converteuse en Goberno Provisional
  - Ese mesmo día, o rei abandonou España camiño do exilio
- A fin da monarquía non foi o resultado dunha revolución
  - Senón da **deteriorización do propio sistema político**
  - Iniciada coa crise do 98
  - Progresivamente debilitado durante as crises posteriores: 1909, 1917 e 1923
  - Definitivamente desprestixiado durante a ditadura militar
- O colapso de 1931 foi o resultado dunha longa crise institucional
  - Que os gobernos da monarquía foron incapaces de resolver
  - Que acabou primeiro co sistema constitucional da Restauración
  - Finalmente, coa propia monarquía restaurada

No verán de 1930 era un feito certo e recoñecido, mesmo polas autoridades do réxime, que a monarquía se esboroaba e axiña desaparecería. O que máis importaba era encamiñar a súa substitución.

Aqueles que actuabamos na vida política coa mirada posta no porvir de España e palpabamos as reaccións, non sempre pacíficas e caritativas, que a visión do porvir suscitaba en certas masas populares, viviamos baixo a obsesión de chegar canto antes a encadrar as forzas políticas e sindicais dentro dun programa previamente madurado, e, designar os homes que haberían de asumir, chegado o momento, a función de gobernar (...). Este foi o obxectivo principal da reunión de San Sebastián (...).

Miguel MAURA: *Así caeu Afonso XIII*, 1962.

Por que o poder da monarquía se esboroaba en 1930?

Que foi o pacto de San Sebastián?

Quen o asinou?

Que obxectivos perseguían?

Españois! Xorde das entrañas sociais un profundo clamor popular que demanda xustiza e un impulso que nos move a procurala. Postas as súas esperanzas na República, o pobo está xa no medio da rúa.

Para servilo quixemos tramitar a demanda polos procedementos da lei e pecháronnos o camiño; cando pediamos xustiza, arrebatáronnos a liberdade, cando pedimos liberdade, ofrecéronnos como concesión unhas Cortes amañadas como as que foron varridas, resultantes dun sufraxio falsificado, convocadas por un goberno de ditadura, instrumento dun rei que violou a Constitución e realizou coa colaboración dun caciquismo onnipotente (...).

Vimos derrubar a fortaleza en que se afincou o poder persoal, meter a monarquía nos arquivos da historia e establecer a república sobre a base da soberanía nacional representada nunha asemblea constituínte. Dela sairá a España do porvir (...) que cumprirá as aspiracións á igualdade económica e á xustiza social (...).

Entre tanto, nós, conscientes da nosa misión e da nosa responsabilidade, asumimos as funcións do Poder Público con carácter de Goberno Provisional. Viva España con honra! Viva a república!

Manifiesto do comité revolucionario, outubro de 1930.

Que críticas fai o Comité Revolucionario aos plans do goberno de Berenguer?

Quen o compoñía?

Que obxectivos se propuxeron?

O 12 de decembro de 1930, un par de días antes do estipulado, os capitáns Galán e García Hernández xunto a uns compañeiros subleváronse en Jaca ao berro de *Viva la República española*. O día 15 sublevouse a base aérea de Cuatro Vientos de Madrid.

A sublevación de Jaca foi derrotada por unha columna militar, e os seus dirixentes feitos prisioneiros, xulgados, condenados á morte e finalmente executados.

▼
Postal republicana en homenaxe aos capitáns Galán e García Hernández, 1931.

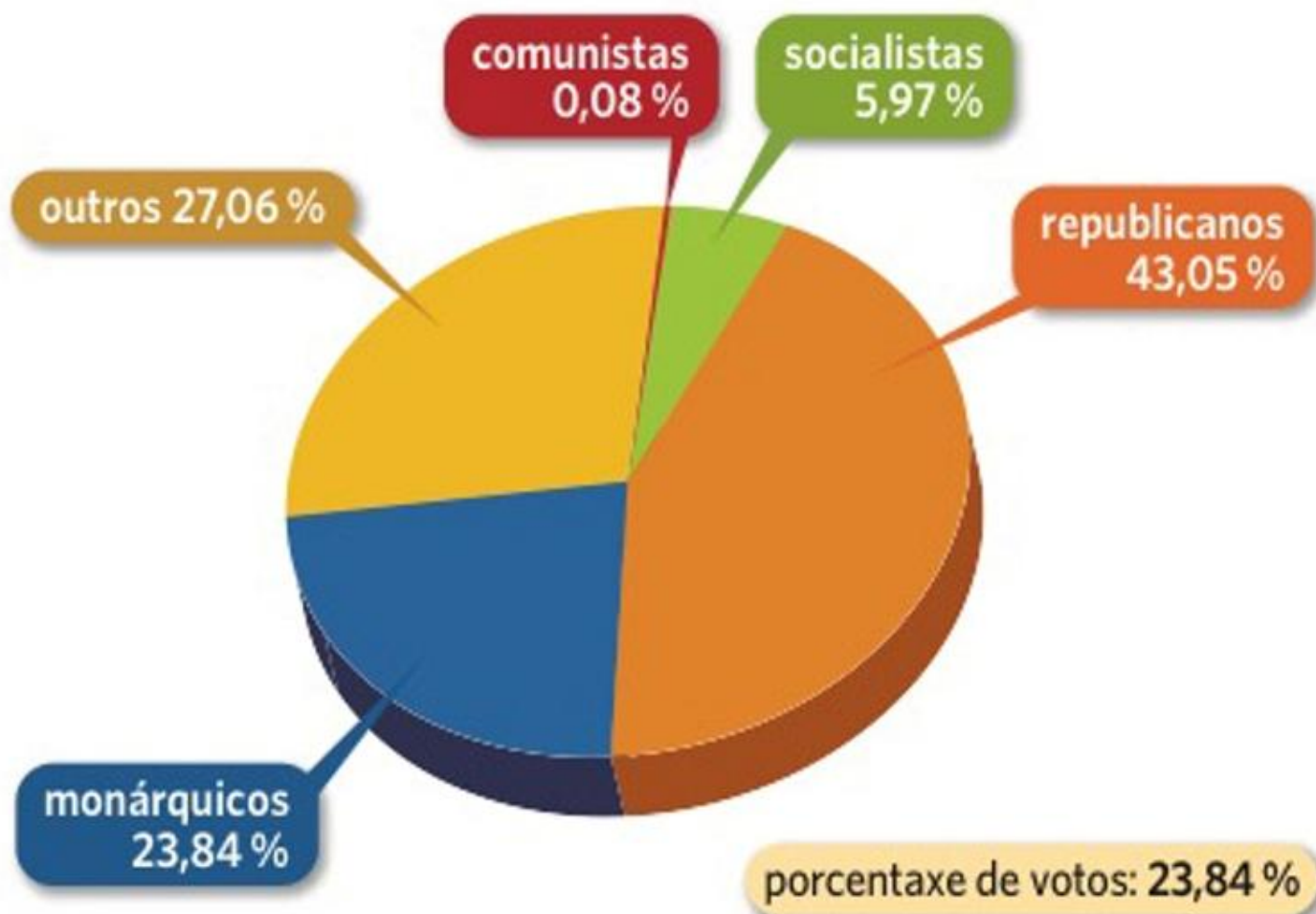
Españois: proclamouse a república. Padecemos moitos anos de tiranía e hoxe soou a hora da liberdade.

Os defensores do réxime caduco que saian á rúa, que nela os bombardearemos.

*Proclama lanzada sobre
Madrid, 15 de decembro
de 1930.*

Que
movimentos
insurreccionais
pretenderon
derivar á
República?

Por que
fracasaron?

AS ELECCIONES MUNICIPALES DE ABRIL
DE 1931

Eu aceptei a ditadura militar porque España e o exército a quixeron para acabar coa anarquía, co desenfreo parlamentario e a debilidade claudicante dos homes políticos.

Acepteina como Italia tivo que acollerse ao fascismo, porque o comunismo era a súa inmediata ameaza e porque había que empregar unha terapéutica enerxética sobre os tumores malignos que padeciamos na Península e en África.

Confesi3ns de Afonso XIII, 1933.

Afonso XIII en 1929.

Por que as eleccións de 1931 foron un plebiscito entre monarquía e república?

Que resultados tiveron?

Que consecuencias se derivaron?

Na sociedade española de 1930 non quedaba nada que sustentase activa e eficazmente a monarquía.

(...) A monarquía non foi derrocada por medio dunha toma revolucionaria do poder. A monarquía sucumbiu perante a clamorosa falta de apoios sociais e institucionais que se puxo de manifesto con motivo dunhas eleccións locais: foi máis unha caída que un derrocamento; máis un abandono que unha derrota (...).

Fronte á monarquía illada e sen apoios sociais, o ideal republicano presentábase, pois, como unha revolución no Estado –unha revolución política– e como un instrumento para a reforma da sociedade (...). A instauración da República non sería xa a obra duns comités de conspiradores nin dunha militarada. Sería pola contra, produto da manifestación inequívoca da vontade popular.

Santos JULIÁ DÍAZ: *Historia económica e social moderna e contemporánea de España*, 1991.

Que interpretación ofrece o texto sobre as causas do derrocamento da monarquía en 1931?

Valoración da situación de España após da ditadura

- “E despois de seis anos longos de Ditadura, ¿que queda en España? (...). Roto o Exército con múltiples sublevacións sucesivas (...); rota a Universidade, coas aulas pechadas (...); rota a Facenda, coa moeda derrubada (...); rota a Xustiza (...).
- Todas as forzas lexítimas, rotas; pero, en troques, intactas todas as forzas nocivas (...): o caciquismo en pé, as súas falanxes unidas; o sindicalismo revolucionario, latente e previsto; os extremismos nacionalistas, máis esaxerados que antes; nin un só dos elementos da patoloxía nacional quedaron suprimidos ou atenuados”.
- **Ángel Ossorio, deputado nas Cortes republicanas**